

HZ. AİŞE KAÇ YAŞINDA EVLENDİ? DOKUZ MU? ON DOKUZ MU?

At What Age Did Aishah Get Married? Nine or Nineteen?

Bünyamin ERUL*

Özet

Hiz. Aişe'nin Rasulullah (s) ile evlilik yaşı, son dönemlerin en çok tartışılan konularındandır. Klasik hadis ve tarih kaynaklarımızdaki rivayetler, Hiz. Aişe'nin dokuz-on yaşlarında evlendiğini ortaya koymaktadır. Bazı modern çalışmalarda ise, onun bu dönemde en azından on dört ile on dokuz yaşları arasında olduğu ileri sürülmektedir. Elli yaşını aşmış olan Hiz. Peygamber'in, henüz dokuz yaşındaki Aişe ile evlenmesi, bazı oryantalistler ve çağdaş yazarlar başta olmak üzere, -müslümanlar da dahil- günümüz insanları tarafından hayli yadırganmaktadır. Ortaya atılan çeşitli polemikler, müslüman gençlerin zihinlerinde hem Hiz. Peygamber, hem de netice itibarıyla İslam hakkında oldukça yanlış düşüncelere yol açmaktadır.

Bu makalede, konu ile ilgili mevcut veriler ve tartışmalar göz önünde bulundurularak, Hiz. Aişe'nin evlilik yaşı hakkında bazı rivayetler, ileri sürülen iddialar, yapılan yorumlar ele alınacaktır. En azından bu mevzu ile ilgili farklı görüşleri ve delilleri bir arada sunmayı amaçlayan çalışmamızın, bu görüşlerin bizzat okuyucular tarafından da değerlendirilmesine yardımcı olacağını sanıyoruz. Ne tamamen savunmacı bir mantık, ne de tepkisel bir tavır içinde olmaksızın, bu konunun, kendi tarihi ve sosyal bağlamı içerisinde değerlendirilmesinin en tutarlı yol olduğu kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler

Hiz. Peygamber, Aişe, nişan, evlilik, küçük yaşta evlilik

GİRİŞ

Hiz. Aişe'nin Rasulullah (s) ile ne zaman nişanlanıp kaç yaşında nikahlandığı hususu, son dönemlerde en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Klasik hadis ve tarih kaynaklarımızdaki rivayetler, Hiz. Aişe'nin altı veya yedi yaşlarında nişanlandığını, dokuz veya on yaşlarında evlendiklerini ortaya koymaktadır. Öte taraftan, bazı modern çalışmalarda ise, onun nişan ve nikah yaşının, yukarıdaki rakamlardan daha büyük olduğu, onun bu dönemde en azından on dört ile on dokuz yaşları arasında olduğu ileri sürülmektedir.

Abstract

The age of marriage of Aishah with the Prophet is one of the subjects discussed most in recent times. The narrations in the classical hadith and history sources give that Aishah married at age 9-10. Whereas in some modern works it is claimed that she was between fourteen and nineteen at this period of her life. Marriage of the Prophet who was above fifty with Aishah at only nine has been found rather odd by people of our era mostly the orientalist and contemporary writers even Muslims. The polemics put forward cause quite wrong ideas both about the Prophet and as a result about Islam in young Muslims' minds.

In this article some narrations, the claims and discussions put forward, interpretations on the age of marriage of Aishah will be studied. We believe that our study which targets at least to present the differing opinions and evidences together will help the readers evaluate these opinions themselves. We believe that beyond a totally apologetic or reactive attitude evaluation of this subject within its own historical and social context is the most consistent approach.

KeyWords

The Prophet, Aishah, Engagement, Marriage at an Early age

Bu husus, her iki görüşü savunan müstakil çalışmalara konu olduğu gibi, internetteki bazı web sayfalarında da polemik konusu olabilmektedir. Elli yaşını aşmış olan Hiz. Peygamber'in, altı yaşındaki Aişe ile nişanlanıp, henüz dokuz yaşında iken evlenmesi, bazı oryantalistler ve çağdaş yazarlar başta olmak üzere, -müslümanlar da dahil- günümüz insanları tarafından hayli yadırganmaktadır. Ortaya atılan çeşitli polemikler, müslüman gençlerin zihinlerinde hem Hiz. Peygamber, hem de netice itibarıyla İslam hakkında oldukça yanlış düşüncelere yol açmaktadır.

Böyle bir konuyu çalışmaya 2000 yılında, Londra'da bulunduğum zaman karar vermiştim. Orada elde ettiğim bazı kitap ve makaleler, Hiz. Aişe'nin 19

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yaşlarında evlendiğini savunmaktaydı. Hz. Aişe'nin 9 yaşında evlendiğine dair rivayetlere karşı gerek yazılı, gerekse sözlü bazı eleştirileri gördükten sonra, Hz. Aişe'nin 19 yaşlarında evlendiğine dair birşeyler yazmaya niyet ettim. Ancak konuyu çalışırken, bir taraftan Hadis kaynaklarındaki rivayetler, diğer taraftan da bu konuda yapılan tartışmalar beni her iki görüşü birden çalışmaya itti. Neticede kaynaklardaki sahih gördüğüm rivayetler ile bizzat karşılaştığım çok sert tepkiler arasında uzun zaman bocaladım durdum. Konuyu çalışmaya başladığımda 19 yaşında evlendiği kanaatini taşıırken, çalışma esnasında rastladığım birçok rivayet beni bu görüşü savunmaktan vaz geçirdi. Sonunda her iki görüşü birden delilleriyle okuyucunun bilgisine sunma gibi bir yola başvurdum. Kesin bir tercih de yapmak istemediğim için, 2001 tarihinde neredeyse tamamladığım bu makaleyi yayınlamak istemedim ve öylece kendi haline bıraktım. Bu geçen zaman içerisinde konu ile ilgili iki makale daha yayınlandı.¹ Bu makaleleri de değerlendirdikten sonra, iki görüşü birden dikkate alan ve okuyucuyu bu konuda aydınlatmayı amaçlayan ve karar da okuyuculara bırakan makalemi tamamladım.

Bu makalede, konu ile ilgili mevcut çalışmalar da göz önünde bulundurularak, Hz. Aişe'nin evlilik yaşı hakkında bazı rivayetler, ileri sürülen iddialar, yorumlar ele alınacaktır. En azından bu mevzu ile ilgili farklı görüşleri ve delilleri bir arada sunmayı amaçlayan çalışmamızın, bu görüşlerin bizzat okuyucular tarafından da değerlendirilmesine yardımcı olacağını sanıyoruz.

A. Hz. Aişe'nin Çocuk Yaşta Evlendiği Görüşü

Kaynaklarımızdaki rivayetler, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber ile çok küçük yaşta evlendiğini göstermektedir. Bu rivayetlerde veya onlara dayalı bazı çalışmalarda, onun 6-7 yaşlarında nişanlandığı, 9-10 yaşlarında da evlendiği iddia edilmiştir.

1. Hz. Aişe altı yaşında nişanlanmış, dokuz yaşında da evlenmiştir.

Abdurrazzak, İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel, Buhari, Muslim, Ebû Davud, Darimî, İbn Mâce gibi birçok muhaddis ve tarihçilerin eserlerinde yer alan rivayetlere göre durum böyledir. Söz konusu rivayetlerin çoğu,

¹ Azimli Mehmet, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı, İslami Araştırmalar Dergisi, cilt: 16, sayı: 1, yıl: 2003, s. 28-37.; Yıldırım Suzan, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, İstem Dergisi, sayı: 4, yıl: 2004, s. 237-245. Azimli'nin yazısı, Hz. Aişe'nin 14-19 yaşları arasında evlendiğini savunanlara eleştiri niteliğindedir. İki görüşü özetleyen Yıldırım ise, kesin bir rakam vermekten ziyade, bu evliliğin erken yaşta yapıldığı, ancak o toplumun kültürüne ters olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Hişam b. Urve'nin, babası Urve vasıtasıyla bizzat Hz. Aişe'den, bir kısmı Hişam'ın babası Urve'den, bazıları ise Esved vasıtasıyla Hz. Aişe'den gelmektedir.²

Kısaca Muslim'in naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Peygamber (s) benimle altı yaşında iken nişanlandı,³ dokuz yaşındayken de benimle dünya evine girdi."⁴

Bu rivayetlerden birinde ise, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Osman b. Maz'un'un hanımı Havle bint Hakîm, Hz. Peygamber'e gelerek evlenmek isteyip istemediğini sormuş, ona bakirelerden Hz. Aişe'yi, dullardan da Sevede bint Zem'a'yı tavsiye etmiş ve onun kabul etmesi üzerine her birisini istemeye gitmiştir. Uzun uzun diyalogların da anlatıldığı bu rivayette, Hz. Ebû Bekr, Hz. Peygamber'in kendisinin kardeşi olduğunu; Ummu Rummân ise, kocası Ebu Bekr'in, kızı Aişe'yi Mut'ım b. Adiy'ın oğlu Cübeyr ile evlenmesi için söz verdiğini hatırlatmışlardır. Hz. Peygamber, kardeşliğin İslam kardeşliği olduğunu söyleyerek bunun izdivaca mani olmadığını ifade ederken, Mut'ım b. Adiy ve eşinin, Hz. Ebu Bekr'e, bu izdivacın gerçekleşmesi halinde Aişe'nin, oğullarını İslam'a sokacağı endişelerini dile getirince, buna gücenen Ebu Bekr onlara verdiği sözden vaz geçmiş ve Hz. Peygamber'i davet etmiştir. Neticede Hz. Peygamber ile Hz. Aişe arasında, o altı yaşındayken Mekke'de nişan, Medine'ye vardktan sonra da dokuz yaşındayken zifaf yapılmıştır. Hz. Aişe zifaf öncesinde kendisinin ağaçlar arasına kurulmuş bir salıncakta salınmakta olduğunu, salıncaktan indirilerek yüzünün yıkandığını, Hz. Peygamber'in huzurua çıkarıldığını, ve onun kucağına oturtulduğunu, neticede dokuz yaşında da zifafa girdiğini anlatmaktadır.⁵

2. Hz. Aişe yedi yaşında nişanlanmış, dokuz yaşında da evlenmiştir.

Bu husustaki rivayetler, İbn Sa'd ve Muslim'de yer almakta olup, Muslim'deki rivayet şöyledir:

² Abdurrazzak, el-Musannef, VI. 162, no: 10349, 10350; İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII. 58-62; Ahmed b. Hanbel, el-Musned, VI. 211; Buhari, 63. Menâkıbu'l-Ensar 44, IV. 251-2; Muslim 16. Nikah 69, 70, 72, II. 1038-1039; Darimî, 11. Nikah 56, s. 555-6; İbn Mâce, 9. Nikah 13, I. 603-4, no: 1876-1877. Ebû Davud, 12. Nikah 34, II. 593, no: 2121.

³ Aslında rivayetlerdeki ifade "tezevveceni=benimle evlendi" olarak geçmekte ise de, bununla sadece evlenme akdi kastedilmektedir. Bu ifade günümüzdeki "söz kesme" veya "nişan yapma" uygulamalarını karşıladığı için "nişanlanma" şeklinde terceme etmeyi uygun gördük.

⁴ Muslim 16. Nikah 70, II. 1039.

⁵ Ahmed b. Hanbel, Musned, VI. 210-1. Karş. Buhari, 63. Menâkıbu'l-Ensar 44, IV. 251-2; Taberi, Tarihü'r-Rusul ve'l-Muluk, III. 162-163. Taberi, Hz. Aişe ile Sevede'den söz ederken, Hz. Aişe, nişanlandığında cimaya elvemecek kadar küçüktü (Fe emma Aişe, fe kânet yevme tezevveci-hâ sağıraten lâ tasluhu li'l-cimâ'), Sevede ise dul bir hanımı demektedir. Age. III. 161.

"Hz. Peygamber Hz. Aişe ile o yedi yaşındayken nişanlandı, dokuz yaşındayken de -oyuncak kız bebekleri de beraberinde olduğu halde- onunla zifafa girdi. Hz. Peygamber vefat ettiği zaman on sekiz yaşındaydı."⁶

3. Hz. Aişe altı-yedi yaşında nişanlanmış, dokuz yaşında da evlenmiştir.

Bazı rivayetlerde, Hz. Aişe'nin nişan yaşı "altı veya yedi" şeklinde tereddütlü olarak verilirken,⁷ bazı rivayetlerde ise nişana hiç değinilmeksizin sadece "dokuz" yaştan söz edilmektedir.⁸

4. Hz. Aişe yedi yaşında nişanlanmış, dokuz veya on yaşında da evlenmiştir.

İbn Hişam'ın belirttiğine göre "Rasulullah (s), Hz. Ebu Bekr'in kızı Aişe ile o yedi yaşındayken Mekke'de nişanlanmış, dokuz veya on yaşındayken de Medine'de onunla dünya evine girmiştir. Rasulullah (s) ondan başka bakire ile evlenmemiştir..."⁹

M. Watt ve Nabia Abbott da, Hz. Aişe'nin evlendiği zaman on yaşından fazla olmadığını ifade etmektedirler.¹⁰

5. Hz. Aişe evlendiğinde henüz oyun oynayan bir çocuktu.

Kaynaklardaki bazı rivayetlerde ise, Hz. Aişe'nin yaşından söz edilmez, ancak onun çeşitli oyunlar veya oyuncaklarla oynayan küçük bir kız çocuğu olduğundan bahsedilmektedir.

İbn Sa'd bu hususta şu rivayetleri nakletmiştir:

a. "Rasulullah benimle nişanlandığında ben kızlarla oynamaktaydım ve onun benimle nişan yaptığını bile anlayamadım. Annem elimden tutup, beni evden dışarı çıkarmayınca nişanlandığımı hissettim. Annem haber verinceye kadar da ona sormadım."¹¹

b. "Fudayl b. Merzuk'un, Atiyye'den naklettiğine göre Rasulullah (s) Ebu Bekr'in kızı Aişe'ye henüz o

çocuk (sabiyye) iken dünür oldu. Ebu Bekr de "Ey Allah'ın Rasulü! Kişi kardeşinin kızıyla evlenir mi?" diye sordu. O'nun "Sen benim dinde kardeşimsin" cevabını vermesi üzerine Hz. Ebu Bekr elli veya elli dirheme yakın değerdeki ev eşyasına mukabil onu Hz. Peygamber'e verdi. Hz. Aişe çocuklarla oynarken, dadısı gelerek elinden tuttu ve onu alıp eve götürdü. Sonra onu giydirip kuşattı yanına da bir örtü (hicap) alarak Rasulullah'ın yanına soktu."¹²

c. Hâkim ile Heysemî'nin naklettikleri bir haberde ise Hz. Aişe şöyle demektedir:

"Cebraîl benim suretimi Hz. Peygamber'e gösterip "bu senin eşindir" deyinceye¹³ dek o benimle nişanlanmadı. Benimle nişanlandığı zaman ben yenleri olmayan entari giyen küçük bir kız çocuğuydum (ve innî le câriyetun aleyye havf)¹⁴. Fakat o benimle nişanlanınca küçük olduğum halde (ve ene sağîratun) Allah bana haya duygusunu verdi."¹⁵

d. "Rasulullah (s)'in zamanında, onun yanında kızlarla oynardım. Onlar Rasulullah (s)'dan kaçıp saklanırlardı. O da onları bana gönderir, benimle oynarlardı."¹⁶

Kaynaklarımızda Hz. Aişe'nin evlilik yaşının erken olduğunu gösteren başka haberler de mevcuttur. Bunlardan bazıları burada zikretmekte fayda mulahaza ediyoruz.

Bilindiği üzere Hz. Aişe'ye atılan çirkin iftira hadisesi H. 6. yılda, Benî Mustalik Savaşı dönüşünde meydana gelmiştir.¹⁷ İfk hadisesi diye anılan bu acıklı olayı uzunca anlatan hadiste geçen şu iki ifade bu hususta bizlere ipucu vermektedir:

Hz. Peygamber töhmet altında bulunan genç eş Aişe hakkında çevresiyle istişare eder ve Hz. Ali'nin tavsiyesiyle cariyeye onun durumu hakkında sordüğünde, cariyenin cevabı şöyle olmuştur:

⁶ İbn Sa'd, Tabakât, VIII. 60-61; Abdurrazzak, Musannef, VI. 162, no: 10349; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, VII. 12, no: 33863; Muslim 16. Nikah 71, II. 1039; Ebû Davud, 12. Nikah 34, II. 593, no: 2121.

⁷ İbn Sa'd, Tabakât, VIII. 60-61; Ebû Davud, 12. Nikah 34, II. 593, no: 2121'te ise nişan yaşı yedi olarak verilmiş, ancak ravilerden Süleyman b. Harb "ev sittin=veya altı" şeklindeki tereddüdünü ifade etmiştir. Ebu Davud, 35. Edeb 63, V. 228, no: 4933.

⁸ İbn Sa'd, Tabakât, VIII. 60; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII. 12, no: 33863; Ebu Davud, 35. Edeb 63, V. 229, no: 4935.

⁹ İbn Hişam, es-Siretu'n-Nebeviyye, II. 644.

¹⁰ W. Montgomery Watt, Aisha, The Encyclopedia of Islam, I. 307-308, Leiden-London 1960; Abbott, Nabia, Aishah The Beloved of Mohammed, s. 6-7. London-1998.

¹¹ İbn Sa'd, age, VIII. 58.

¹² Age, VIII. 59. Kardeşliktensöz eden kısım için bkz: Buhâri, 67. Nikah 11, VI. 120.

¹³ Rivayet için bkz: Buhari, 67. Nikah 9, 35, VI. 119, 131; 91. Ta'bir 20-21, VIII. 75-6; 63. Menakubu'l-Ensar 44, IV. 252; Muslim, 44. Fadailu's-Sahabe 79, II. 1889-1890; Tirmizi, 48. Menakib 63, no: 3880, V. 704.

¹⁴ "el-Hauf" yenleri olmayan ve çocukların giydiği elbise demektir. Ayrıca ona, çocukların altına sanılan bez veya yaşam sıkıntısı da denmiştir. Bkz: İbnü'l-Esir, en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis, I. 462. Zehebi onu, çocuk bezi şeklinde anlamaktadır. Bkz: Siyeru A'lami'n-Nubelâ, II. 164, 175.

¹⁵ Hakim, el-Mustedrek, IV. 9. Zehebîsahih olduğunun söylemektedir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, IX. 227. Heysemî ise, haberi Ebu Ya'la ve Tabarenî'nin muhtasar olarak rivayet ettiklerini, isnaddaki Ebû Saîd el-Bakâlî'nin müdellis olduğunu belirtmektedir.

¹⁶ Age, VIII. 61-2; Ma'mer b. Raşid, el-Câmi', (Abdurrazzak, Musannef, X. 465-6, no: 19721); Ahmed b. Hanbel, Musned, VI. 57, 234; Ebu Davud, 35. Edeb 62, V. 226, no: 4931.

¹⁷ İbn Hişam, Sire, II. 297-307.

e. "Seni hak olarak gönderene yemin ederim ki, onda ayıplayacağım herhangi bir durum görmedim. Şu kadar var ki, o yaşı küçük bir kız olduğu için (câriyetun hadîsetu's-sinn) evi için yaptığı hamurun başında uyuyakalır ve besi koyunu gelir onu yerdi..."

Aynı hadis içerisinde Hz. Peygamber kendisinden tevbe etmesini istediği zaman, o babasına ve annesine Rasulullah (s)'a cevap vermelerini istemiş, ancak her ikisi de ne diyeceklerini bilmediklerini söyleyerek sükut etmeyi tercih etmişlerdi. Bunu gören Hz. Aişe:

f. "Ben ise, Kur'an'dan çok fazla okumayan, yaşı küçük bir kızdım (câriyetun hadîsetu's-sinn)" demekte, ardından da durumunu izah ederken kendisini o an için ismini tam hatırlayamadığı Hz. Yusuf'un babasına (Hz. Yakup'a) benzetmekte ve aynen onun dediği gibi: "Artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattıklarınız karşısında bana yardım edecek olan ancak Allah'tır"¹⁸ demektedir.¹⁹

g. Muhtelif kaynakların, Hz. Aişe'den naklettiği bir habere göre Hz. Peygamber, Habeşlilerin²⁰ mescidde oynadıkları savaş oyunlarını Hz. Aişe'ye seyrettirmiş, o ayrılıncaya kadar da onunla beraber beklemiştir. Rivayetin sonunda kendisinin küçük bir kız olduğunu belirten Hz. Aişe "Fakdirü kadra'l-câriyeti'l-hadîseti's-sinni, el-harîsati'l-lehvi" = "Oyun ve eğlenceye bu kadar düşkün olan yaşı küçük bir kız çocuğunun durumunu artık siz takdir edin!" demektedir.²¹

Hz. Aişe'nin Habeşlilere bakmasının caiz olup olmadığını tartışan bazı alimler, bunun ya kadınların gözlerini haramdan sakınmayı emreden 24. Nur Suresi 31. ayetin nüzulünden önce meydana geldiğini; yahut da Hz. Aişe'nin bülüğ çağına girmesinden önceye rastlamış olabileceğini söylemişlerdir. Bu görüşü pek nazarı itibara almayan Bedruddin el-Aynî, "Bu olay Habeşli heyetlerin geldiğinde vuku bulmuştur ve onların gelişi H. 7. senede tesadüf etmektedir. Dolayısıyla o zaman için Hz. Aişe'nin yaşı 15 olmalıdır" demektedir.²²

h. Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadiste Hz. Aişe şöyle anlatıyor:

"Rasulullah (s) Tebük veya Hayber savaşından dönmüştü. (Eve girdiğinde) rüzgar odanın önündeki perdeyi açtı. Aişe'nin oyuncak kız bebeklerini gören Hz. Peygamber: "Bunlar nedir ey Aişe?" diye sordu. Ben "kızlarım" dedim. O, onların arasında deriden yapılmış iki kanatlı bir atı görünce, "Onların ortasında gördüğüm şu şey nedir?" diye sorunca, ben "attır!" dedim. Bu defa o, "Peki onun üzerindeki şey nedir?" deyince ben "İki kanat" dedim. O "İki kanadı olan bir at öyle mi?!" diye sorunca ona "Hz. Süleyman'ın kanatları olan atlarının olduğunu duymadın mı?" diye cevap verdim. Bunun üzerine Rasulullah (s) azı dişleri görününceye kadar güldü."²³

Bilindiği gibi, Hayber Savaşı H. 7. yılda, Tebük Savaşı ise H. 8. yılda meydana gelmiştir.²⁴ Dolayısıyla Hz. Aişe'nin bu sırada yaşı 15 veya 16 olmalıdır.

Burada merak edilen diğer bir konu da, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile niçin üç yıl nişanlı kaldıkları hususudur. Bu konuda kaynaklar farklı sebepler ileri sürmektedirler:

a. Mumtaz Moin'e göre Hz. Aişe'nin evliliği hastalığı sebebiyle gecikmiş, iyileşmesi üzerine babasının isteğiyle Ayni ve Qastalani'ye göre H. II. senesi Şevval ayında gerçekleşmiştir.²⁵ Onun hicret ettiği Medine'nin havasıyla alışamaması sonucu rahatsızlandığı²⁶ hatta saçları döküldüğü belirtilmektedir.²⁷

b. İbn İshak'taki bir rivayete dayanan Rıza Savaş da "Annesinin; zayıf olduğu için düğünü yapılmadan önce Hz. Aişe'nin beslenmesine ihtimam gösterdiği ve ona şişmanlaması için bol bol hurma yedirdiği gelen rivayetler arasındadır" der.²⁸

c. İbn Sa'd'ın zikrettiği bir rivayete göre ise düğünün gecikme sebebi, Hz. Peygamber'in mehir parası olmayışındır ve gerekli meblağı Hz. Ebu Bekir vermiştir.²⁹

d. Bir diğer sebep ise, Hz. Aişe'nin bülüğ çağına ermesi beklenmiştir. Nitekim Taberi, Hz. Aişe ile Sevde'den söz ederken, Hz. Aişe'nin, nişanlandığında cimaya elvermeyecek kadar küçük olduğunu belirtmektedir.³⁰

Verilen bu sebeplerden her birinin zıfafın gecikme-

¹⁸ 12. Yusuf 18.

¹⁹ Abdurrazzak, Musannef, V. 415-417, no: 9748; Buhari, 64. Megazi 34. V. 58-59.

²⁰ Habeşlilerin mescidde oynadıklarını anlatan rivayetler hakkında yapılmış geniş bir tahlil için bkz: Kister, M. J., "Exert Yourself, O Banu Arif!" Some Notes On Entertainment In The Islamic Tradition, JSAI 23 (1999), p. 53-78.

²¹ Ma'mer b. Raşid, el-Câmi', (Abdurrazzak, Musannef, X. 465, no: 19721); Muslim, 8. İdeyn 17-18, l. 608-609; Ahmed b. Hanbel, Musned, VI. 84, 85, 166, 270. "Fakdirü kadra'l-câriyeti'l-hadîseti's-sinni, el-harîsati'l-lehvi."

²² Aynî, Umdetu'l-Kâri, V. 369.

²³ Ebu Davud, 35. Edeb 62, V. 227, no: 4932; İbn Sa'd, Tabakat, VIII. 62.

²⁴ İbn Hişam, Sîre, II. 328-359, 529-535.

²⁵ Mumtaz Moin, Umm al Mu'minin Aishah Sıddıqah, s. 11-3.

²⁶ Faydâ Mustafa, DiA. Aişe maddesi, II. 201.

²⁷ Doğrul Ömer Rıza, Asr-ı Saadet, II. 141.

²⁸ Savaş Rıza, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: IX. yıl: 1995, s. 139.

²⁹ İbn Sa'd, VIII. 62-3.

³⁰ Taberi, Tarih, III. 161.

şinde belli bir payı varsa da, belki de Taberi'nin kaydettiği sonuncu sebep, en önemlisi olsa gerektir. Büyük bir ihtimal ile, Hz. Ebu Bekir'i düğün için harekete geçiren etken de bu olmalıdır. Şayet üç yıllık nişanlılık süresinin uzaması, diğer bir ifade ile, evlilik öndeki engel bu ise, şüphesiz bu husus da, Hz. Aişe'nin küçük yaşta evlendiğini gösterir.

Hz. Aişe'nin evlilik yaşının küçüklüğünü tartışırken, burada araştırılması gereken diğer bir husus da, o dönemdeki Arap geleneğinde evlilik yaşının ne olduğudur. Başka bir ifade ile, aynı ortamda, Hz. Aişe gibi erken evlilikler var mıdır? Arap örfü, Hicaz iklim şartlarının bu hususta rolü ne kadardır?

Hicaz bölgesinde kızların genellikle on iki yaşına basmadan evlendirildiği bilinmektedir.³¹ Bu konuda Hz. Peygamber'in kızlarının evlilik yaşları dahi bize belli bir fikir verecektir. Bilindiği gibi, Peygamberimizin, Hz. Hatice'den doğma dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Onlardan en büyüğü olan Zeyneb, Peygamberimiz 30 yaşındayken, en küçükleri olan Fatma ise, 35 yaşındayken doğmuşlardır. Rukıyye ile Ummu Gulsum ise ikisi arasında doğmuşlardır.

Kaynaklarımız, Zeyneb'in teyzesinin oğlu olan Ebu'l-As ile peygamberlikten önce evlendiğini, kendisinin müslüman olduğu halde kocasının bunu kabul etmediğini, eşinden ayrılıp, babası ile birlikte hicret ettiğini, kocasının ise ancak H. 6. senede müslüman olduğunu ve bu çiftin yeniden biraraya geldiğini, ancak Zeyneb'in H. 8. yılın başında vefat ettiğini nakletmektedirler.³² Zeyneb 600 yılında doğmuş, risaletin gönderildiği 610 yılından önce de evlenmiştir ki, bu durumda onun evlendiği sırada, 8-10 yaşlarında olması icab eder.

Hz. Peygamber 31-34 yaşları arasındayken doğan Rukıyye ile Ummu Gulsum, sırasıyla Ebû Leheb'in iki oğlu Utbe ve Uteybe ile yine peygamberlikten önce nişanlanmışlardır. Ancak ilk inen surelerden olan ve Ebû Leheb ve hanımına beddua niteliğindeki Leheb Suresi inince, Ebu Leheb ve eşi, her iki oğluna baskı yaparak nişanlarını bozmalarını istemişler, dolayısıyla zıfaf gerçekleşmeden ayrılmışlardır.

Daha sonra Hz. Peygamber, kızı Rukıyye'yi ilk müslümanların arasına katılan Hz. Osman ile evlendirmiştir.³³ Rukıyye ile Hz. Osman Mekke'de evlenmişler ve birlikte Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Rukıyye'nin Bedr Savaşı sonrasında vefatı üzerine, H. 3. senesinde Hz. Osman, baldızı Ummu Gulsum ile evlenmiştir.

³⁴ Kaynakların verdiği bu bilgiler doğrultusunda, Rukıyye ile Ummu Gulsum'un, Ebû Leheb'in iki oğluna nişanlandıklarında henüz 7-8 yaşlarında olmaları gerekir. Şayet Leheb Suresi inmeseydi ve İslam karşıtlığı olmasaydı, muhtemelen bir-iki sene içerisinde onların da zıfafları gerçekleşecekti.

Bu durumda Rukıyye, Hz. Peygamber 31-32 yaşındayken doğmuş olsa, Hz. Osman'ın ile evliliği, İslam'ın başlangıcında, yani o henüz 8-10 yaşlarında iken gerçekleşmiş olması gerekir.

Hz. Osman'ın Ummu Gulsum ile izdivacı ise, H. 3. seneye rastlamaktadır ki, Ummu Gulsum o sırada yaklaşık olarak 22 yaşında olmalıdır.

Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'den başka nikahlandığı küçük yaşta diğer bir hanım da Muleyke bint Ka'b el-Leysi'dir. Hz. Aişe'nin kendisine "Babanın katili ile evlenmekten utanmıyor musun?" diyerek kışkırttığı oldukça güzel olan bir hanım olan Muleyke, Rasulullah'tan Allah'a sığındığını ifade etmesi üzerine Hz. Peygamber tarafından zıfaf gerçekleşmeden boşanmıştır. Akrabaları Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! O küçüktür (innehâ sağıratun), onun henüz görüşü felan olamaz, o aldatılmıştır, ne olur onu geri al" demişlerse de, O bunu kabul etmemiş, ancak verdiği izin neticesinde akrabalarından biri ile evlendirilmiştir.³⁵

Bir başka küçük yaşta evlilik, Hz. Ömer ile, Hz. Ali'nin küçük kızı Ummu Gulsum arasında yaşanmıştır. İş bu Ummu Gulsum, Hz. Peygamber'in vefatından bir süre önce doğmuştur. Halifeliliği döneminde Hz. Ömer, Hz. Ali'den onu istediği zaman, Hz. Ali onun henüz bir sabıyye olduğunu söylemiş (innehâ sabıyyetun), ancak Hz. Ömer'in kızı görüp razı olması üzerine talebi kabul edilmiştir. İbn Sa'd'ın naklettiğine göre Hz. Ömer onunla, henüz bülüğ çağına gelmemiş bir kız iken evlenmiş, bu evlilik onun öldürülmesine kadar devam etmiş ve neticede bu çiftten Zeyd adında bir oğul ile, Rukıyye adında bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Hz. Ömer'den sonra, Ummu Gulsum ile Avn b. Ca'fer b. Ebî Talib evlenmiştir.³⁶ Ummu Gulsum, Hz. Peygamber'in vefatından önce yani 632'de, H. 10. sene doğduğuna ve Hz. Ömer'in öldürülmesi ile son bulan hilafeti 644'te yani H. 23. seneye tesadüf ettiğine göre, Ummu Gulsum, Hz. Ömer'in vefatında en fazla 13-14 yaşında olmalıdır. Bu evlilikten iki çocuk doğduğuna göre, evlendiğinde Ummu Gulsum, tahminen 10 yaşında veya daha küçük olmalıdır. Ancak Hz. Ömer'in

³¹ Blz. Özeydin Abdülkerim, DİA. Arap maddesi, III. 321.

³² İbn Sa'd, Tabakat, VIII. 30-34; İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gâbe, VII. 130; VI. 185-6.

³³ İbnu'l-Esir, age., III. 585.

³⁴ İbn Sa'd, Tabakat, VIII. 36-38; İbnu'l-Esir, age., VII. 114, 384.

³⁵ İbn Sa'd, Tabakat, VIII. 148. Muleyke'nin babası, Mekke Fethinde, Halid b. Velid tarafından öldürülmüştür.

³⁶ İbn Sa'd, age., VIII. 463-4; İbnu'l-Esir, age., VII. 387.

onu görmesini anlatan rivayetler onun daha da küçük olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷

Bu konuda rastladığımız diğer bir misal de, Hz. Peygamber'in, Hz. Hamza'nın kızı Umâme ile, Seleme b. Ebî Seleme'yi her ikisi de küçük oldukları halde (ve humâ sabiyyâni sağîrâni) nişanlamasıdır. Ancak, biraraya gelmeden ikisi de vefat etmişlerdir.³⁸

Hişam b. Urve'nin naklettiğine göre, babası Urve, oğlunu altı yaşındayken nikahlanmış, ancak vefat etmesi üzerine, beş yaşındaki geline dört bin dinar miras düşmüştür.³⁹

Yine sahabeden Amr b. El-As'ın, oğlu Abdullah'dan 11-12 yaş büyük olduğu bilinmektedir.⁴⁰

Tesbit edebildiğimiz bu birkaç misal gösteriyor ki, o dönemde bu tür küçük yaşta evlilikler yadırganan bir durum değildi. Tarafların rızalarına dayalı nikahlar olmasından dolayı toplumun kabul ettiği bu tür evlilikler sebebiyle Hz. Peygamber veya diğerleri, ne o dönemde, ne de daha sonraki asırlarda tenkid edilmişlerdir. Yukarıdaki misaller, sözkonusu evliliklerin İslam öncesi dönemde de var olan Arap örfüne dayalı uygulamalar olduğunu da göstermektedir.

Geleneksel anlayışta bir kızın dokuz yaşına girmiş olması evlenmesi için yeterli görülmektedir. Tirmizî, yetim kız çocuğunun evlendirileceği yaş konusunda naklettiği bir rivayetten sonra, çeşitli ilim erbabının bu konudaki görüşlerini nakletmektedir. Buna göre, Ebu Sufyan ve İmam Şafî gibi bazı alimler, ergenlik çağına girinceye kadar yetim kızın evlendirilmesinin caiz olmadığını savunurken, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Raheveyh ise, eğer kız dokuz yaşına girdiğinde evlendirilmiş, kendisi de razı olmuşsa bunun caiz olduğunu ifade etmişlerdir. Onlar bu konuda Hz. Aişe'nin dokuz yaşında bir kız iken evlenmesini ve onun şu sözünü delil getirmişlerdir: "Kız çocuğu dokuz yaşına geldiği zaman artık o bir kadın (adayı)dır."⁴¹

Hz. Aişe'nin erken evlendiğini savunan bazı modern çalışmalar ise, evlilik için ergenlik çağına gelmenin önemli olduğunu, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber ile ergenlik çağına girmiş olarak evlenmesinin gayet nor-

mal bir durum olduğunu ileri sürmektedir.⁴² Bazı çalışmalarda ise, sıcak iklimli ülkelerde, kızların sekiz yaşlarında gelinlik çağına geldikleri, hatta Montesquieu'nun "İklimi sıcak olan ülke kadınlarının ihtiyarlıkları, yirmi yaşından sonra başlar" dediği belirtilerek, bu konuda iklim faktörü üzerinde durulmaktadır.⁴³

Hz. Peygamber'in, Hz. Aişe ile yaptığı bu evlilikteki yaş probleminin, ne o dönemdeki münafıklarca, ne daha sonra Hz. Aişe'ye karşı olan Hz. Ali tatarftarlarınınca dile dolandığını bilinmemektedir. Gerçekten Hz. Aişe'nin yaşında, o gün için yadırganacak bir durum olsaydı, mutlaka bazı eleştiriler ortaya atılırdı.

Unutulmamalıdır ki, bu hususta yapılan eleştiriler, ilk defa bazı oryantalistler tarafından yapılmış, bazı çağdaş müslüman yazarlar da onların bu eleştirilerine cevap vermek maksadıyla, Hz. Aişe'nin daha sonra evlendiğini savunmaya çalışmışlardır. Elbette aşağıda görüleceği üzere, bu görüşü savunanların da sahip olduğu bazı deliller vardır. Biz her iki görüşü, ileri sürdükleri delilleriyle vermeyi ve bu hususta kararı okuyucuya bırakmayı tercih ediyoruz.

B. HZ. AIŞE'NİN GENÇ BİR KIZ İKEN EVLENDİĞİ İDDIASI

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, çağdaş alimlerden bir kısmı ilgili rivayetlerde verilen rakamların hatalı olabileceklerini göz önünde bulundurarak, Hz. Aişe'nin o yaşlarda değil, daha sonra evlendiğini savunurlar.

"Onlardan bazıları, Hz. Aişe'nin 610 yılında, 622 yılındaki Medine'ye hicretten 11 veya 12 yıl önce doğduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunun anlamı, evlendiği sırada

⁴² İnternetteki böyle bir çalışma için bkz: Abu İman 'Abd ar-Rahman, The Young Marriage of 'Aishah Mother of the Believers, <http://www.muslim-answers.org/>

⁴³ Vicdanî, M. Sadık, Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi, s. 49-51, Ankara-1997. II. baskı; Mumtaz Moın, Umm al Mu'minin Aishah Sıddıqah, Life and Works, s. 12, Delhi-1995. Bu yorumun sıkça tekrarlandığını söyleyen Rıza Savaş, bunun istatistikî bir araştırmaya dayanmadığını belirttikten sonra şu sorular sormaktadır: "Acaba sıcak ülkelere için ileri sürülen bu bu yorum, nüfusun ne kadarını kapsar? İstisnalar var mıdır? Ayrıca bu görüş doğru ise, Hz. Aişe de gerçekten erken mi gelişmiştir? Hz. Aişe'nin vücut yapısı, erken gelişmesine müsait midir? Halbuki Hz. Aişe'nin vücut yapısıyla ilgili bazı rivayetler onun ufak tefek biri olduğunu ifade etmektedir. İlk olayının vuku bulmasına bir bakıma onun bu vücut yapısı sebep olmuştur. Hz. Aişe o kadar hafiftir ki, bindiği devenin üzerindeki mahfe ile aşağı indirenler, Medine'ye dönüşte aynı mahfeyi devenin üzerine yüklerken Hz. Aişe'nin mahfenin içinde olup olmadığını farkedememişlerdir. Yine annesinin, zayıf olduğu için düğünü yapılmadan önce, Hz. Aişe'nin beslenmesine ihtimam gösterdiği ve ona şişmanlaması için bol bol hurma yedirdiği gelen rivayetler arasındadır. Bkz: Savaş, Rıza, a.g.m., s. 139.

³⁷ Abdurrazzak, Musannef, VI. 162-4, no: 10351-10354.

³⁸ İbn Hacer, el-İsabe, II. 66; IV. 235-6. Aynı yerde Seleme'nin ne zaman vefat ettiği hususunda farklı görüşler de ileri sürülmüştür. Ancak bu küçük çiftin zifafa girmedikleri konusunda bir görüş ayrılığı yoktur.

³⁹ Abdurrazzak, Musannef, VI. 165, no: 10359.

⁴⁰ İbnü'l-Esir, Usdu'l-Gâbe, III. 349; İbn Hacer, el-İsabe, II. 352; Zehebi, Nubela, III. 80.

⁴¹ Tirmizî, 9. Nikah 19, no: 1109, III. 418. (İzâ belâğat el-câriyetu tis'a sinine fe hiye İmraatun).

Hız. Aİşe 9 yaşında değil, 14 yaşlarında olmalıydı.⁴⁴

Bazıları da onun 605 yılında doğduğunu ve Hz. Muhammed'in peygamberliğe başladığında henüz 5 yaşında, hicrette 17 ve evlendiğinde ise 19 yaşında olabileceğini ileri sürdüler.⁴⁵

Diğer bir iddia ise, Hz. Aİşe'nin nikah yaşının 16 olduğu şeklindedir. Sonraki yazarların, Arapçadaki "sitte aşar" ifadesindeki "aşar = on" rakamını yanlışlıkla düşürmüş olmaları ve böylece 16 rakamını 6 rakamıyla değiştirmiş olmaları gayet mümkündür.⁴⁶

Bu çağdaş yazarlar, iddialarını çeşitli delillerle desteklemektedirler. Şimdi bu iddialara ve delillerine geçebiliriz.

Memleketimizde bu konuyu bildiğimiz kadıyla ilk önce ve en kapsamlı bir şekilde ele alan merhum Ö. Rıza Doğrul'a göre, yukarıda zikredilen bu çok yaygın ve hatta ammenin kabulüne mazhar fikirleri ve telakkileri za'fa uğratacak birçok deliller vardır. Ona göre Hz. Aİşe, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden dört sene evvel dünyaya gelmiş, peygamberliğin onuncu senesinde Rasul-i Ekrem'e nişanlanmıştı. O zaman Hz. Aİşe, ondört yaşında idi. Medine'de doğmuş yapıldığı sırada ise onsekiz yaşına varmıştı.⁴⁷ Doğrul'un zikrettiği delilleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Hz. Aİşe'ye surelerin tertibi hakkında soru soran Iraklı birisine verdiği cevapta "Ben henüz oyun oynayan bir kız çocuğu iken (ve inni le câriyetun el'abu) Hz. Muhammed'e Mekke'de "Bilakis kıyamet onlara vadedilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır"⁴⁸ ayeti inmişti" demektedir.⁴⁹

Hız. Aİşe'nin bu hadisinden onun Peygamberliğin dördüncü senesinde dünyaya gelmiş saymaya imkan kalmaz. Çünkü bu sure-i şerife, Mekke devrinin birinci döneminin sonlarına doğru vahyolmuştur. Demek ki, Hz. Aİşe'nin bahis mevzu ettiği ayetler, peygamberliğin dördüncü senesinde inmiştir. Hız. Aİşe, bu sıralarda

"ben oynayan bir kız çocuğu idim" dediğine ve o zamanki hal ve vak'aları tafsilatıyla hatırladığına göre, bir iki yaşında değil, hiç olmazsa beş altı yaşında olması icab eder. Hız. Aİşe'nin kendi hadisinden anlaşıldığına göre Kamer suresinin vahyi esnasında beş altı yaşında değil de, dört beş yaşlarında farzedecek olursak onun Hz. Peygamber ile evlendiği zaman ondört-onbeş yaşında olması icab eder.⁵⁰ Hız. Aİşe'nin bu sırada yedi, sekiz veya dokuz yaşlarında olduğunu tahmin edersek o zaman Hz. Aİşe'nin peygamberimize vardığı zaman 16, 17 veya 18 yaşını doldurmuş olduğu, kendisinin de peygamberlikten iki-üç sene evvel dünyaya geldiği görülür.⁵¹

Buna karşı, Hız. Aİşe'nin, anne ve babasını tanıdığı zamandan beri onları müslüman bildiğine dair onun hadisi⁵² ileri sürülecek olursa, bilakis bu hadisin bizi teyid ettiğini beyan ederiz. Bir çocuğun ana ve babasını tanıması, onların hangi dine bağlı olduklarını bilmesi, hiç olmazsa üç, dört yaşına, hatta daha fazla yaşa varmasına bakar. Hız. Aİşe'nin de ana ve babasını tanıdığı ve hangi dine bağlı olduklarını bildiği zaman üç veya dört yaşında olması icab eder.⁵³ Sözkonusu hadiste Hz. Aİşe, Mekke döneminde Ebû Bekr ailesinin İslam'la irtibatını ve Habeşistan'a hicret öncesini anlatmaktadır. Hız. Aİşe'nin, bir başkasının nakletmemesi halinde, Mekke dönemiyle ilgili bu bilgileri bize aktarması, onun bahsedilen olayları kavrayacak yaşta olduğunu gösterir. Eğer Hız. Aİşe'nin hicret esnasında sekiz yaşında olduğunu söylersek, Hz. Ebû Bekr'in Habeşistan'a hicret etmeye niyet ettiği sıralarda onun daha doğmamış olduğunu kabul etmek zorunda oluruz. Bu durumda da bahsedilen olayları anlatması mümkün olmaz.⁵⁴

b. Hız. Esma, yüz yaşına kadar yaşamış ve hicretin yetmiş üçüncü senesinde oğlu Abdullah b. ez-Zubeyr'in

⁴⁴ Abbas Mahmud el-Akkâd'dan naklen Ruqaiyyah Waris Maqsood, Hazrat A'ishah Suddiqah (R.A.A) A Study of Her Age at the Time of Her Marriage, s. 10, Birmingham-1996. Bu kısa ama değerli çalışmayı bana sağlayan Londra'daki Azizye Mosque'un kayyumu, aziz dostum A'zam'a teşekkür ediyorum.

⁴⁵ Age, Miyan Muhammed Said'in Sayyidah Aishah Suddiqah, s. 5'ten naklen.

⁴⁶ R. W. Maqsood, s. 10, age, s. 8 ve Muhammed Ali Lahori'nin Muhammad the Prophet, s. 229'dan naklen.

⁴⁷ Şibli Mevlana, Asr-ı Saadet, ter. Doğrul Ömer Rıza, II. 141. Merhum Doğrul, hem bu kitapta, hem de İslam Tarihi, Asr-ı Saadet adıyla Süleyman en-Nedvi'den terceme ettiği kıymetli eserinde (V. 12-25) bu konuyu kendisi işlemiştir.

⁴⁸ 54. Kamer 46.

⁴⁹ Buhari, 66. Fedailu'l-Kur'an 6, VI. 101.

⁵⁰ Doğrul Ömer Rıza, age, II. 147-9; III. 261-3. Mumtaz Moin, Umm alMu'minin A'ishah Suddiqah, s. 7-8. Benzer değerlendirmelerde bulunan R. W. Maqsood da, ilaveten, Hız. Aİşe'nin oyuncaklarla oynamasının, mutlaka onun küçük olduğunu gösteremeyeceğini, birçok genç kızın da annelik oyunları oynadığını, bu surenin indiği zaman onun üç yaşında değil de 605'de doğduğu ve 12 yaşında olduğu kabul edildiğinde bu yaşta bir kızın benzer oyunlar oynamasının gayet normal olduğunu belirtmektedir. Bkz: Age, s. 18-9.

⁵¹ Doğrul'un bu iddialarında çelişkiye düştüğüne, Kamer Suresi'nin risaletin 8-10. yıllarında indiğinin de ifade edildiğine dair itirazlar ve verilen diğer cevaplar için bkz: Azimli Mehmet, Hız. Aİşe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması, İslami Araştırmalar Dergisi, cilt: 16, sayı: 1, yıl: 2003, s. 30-31.

⁵² Bkz: Ahmed b. Hanbel, Musned, VI. 198; Buhari, Salat 86, I. 122; Menakbu'l-Ensâr 45, IV. 254. Hadisin devamında Hız. Aİşe "Gün geçmiyor ki, Rasulullah (s) her gün sabah ve akşam bize gelmiş olmasın..."

⁵³ Şibli, age, III. 264.

⁵⁴ Savaş, Rıza, age, s. 140-1. Bu iddialara verilen cevaplar için bkz: Azimli Mehmet, a.g.m, s. 31.

öldürülmesinden birkaç gece sonra vefat etmişti.⁵⁵ Hz. Esmâ, Abdurrahman b. Ebi'z-Zinad'ın rivayetine göre üvey kızkardeşi olan Hz. Aişe'den on yaş büyüktü.⁵⁶ Hatta Zehebî'ye göre on küsur yaş daha büyüktü.⁵⁷ Şu halde, Hz. Esmâ'nın hicret esnasında 27 yaşında; Hz. Aişe'nin de ondan on yaş küçük olduğuna göre 17 yaşında olması icab eder.⁵⁸

Eğer Esmâ gerçekten Hz. Aişe'den on yaş büyük ise, onun H. 73 yılında 100 yaşında vefat ettiği de doğru ise, yaşamış olması halinde Hz. Aişe'nin aynı yıl 90 yaşında olması gerekirdi. Bu durumda H. 73'ün Miladi mukabili olan 695'ten 90'ı basitçe çıkarttığımız zaman, onun 605 senesinde doğmuş olması gerekir.

Dahası, iddia edildiği üzere, şayet Esmâ hicretten 27 sene önce doğmuş ise, Aişe de 17 sene önce doğmuş olmalıdır. Dolayısıyla, genel olarak geleneğin kabul ettiği gibi, eğer Aişe H. 2. yılda Hz. Peygamber'in evine gelin olarak girmişse, o bu evlilikte 9 yaşında değil, 19 yaşında olmalıdır.⁵⁹

c. Rasul-i Ekrem, Hz. Hatice'nin vefatından sonra, çocuklarına bakacak kimsesi kalmadığı için evine ait meşgaleleri de üzerine almıştı. Bu şartlar altında Hz. Peygamber'in genç ve faal bir hayat ortağına sahip olması, bu hayat ortağının evini idare etmesi, çocuklarını terbiye ile meşgul olması lazımdı. Bu itibarla onun altı veya biraz daha fazla değil, fakat yetmiş bir hanımla evlenmesi icab ediyordu.⁶⁰ Gerçi bazı zevat, Rasul-i Ekrem'in Hz. Aişe'den evvel Hz. Sevde'yi aldığı, Hz. Sevde'nin bu vazifeyi ifa edebileceğini söylüyorsa da bir kere Rasul-i Ekrem'in Hz. Sevde'yi Hz. Aişe'den evvel aldığına dair olan rivayetler pek kuvvetli değildir. Bunu sadece İbn İshak naklediyor. Ravilerin ekserisi Rasul-i Ekrem'in Hz. Aişe'yi daha evvel aldığı beyan

⁵⁵ İbn Sa'd, Tabakât, VIII. 255; Hakim, Mustedrek, IV. 65; İbn Abdülberr, el-İstiâb, IV. 234. (İbn Hacer'in İsabe'si ile birlikte); Yardım Ali, DİA, Esmâ maddesi, XI. 402-4.

⁵⁶ Zehebî, Nubelâ, II. 289. Bu husus birçok kaynaktan nakledilmektedir. Bkz: Savaş, Rıza, agm., s. 140.

⁵⁷ Zehebî, Nubelâ, II. 288. "Ve kânet esennu min Aişe bi bid'a aşrate sene."

⁵⁸ Doğrul Ömer Rıza, age, II. 149.

⁵⁹ R. W. Maqsood, age, s. 11. Bu iddialara itirazlar ve aksine benzer hesaplamalarla Hz. Aişe'nin 9 yaşında olduğunu ortaya koyan bir cevap için bkz: Azimli Mehmet, a.g.m., s. 31-2.

⁶⁰ Merhum Doğrul'un bu mütalası isabetli bulunuyoruz. Zira, onun iddia ettiği görüşe göre Hz. Aişe, risaletten dört yıl önce doğmuştur. Halbuki, yukarıda zikrettiğimiz gibi, Hz. Peygamber'in en büyük kızı, O otuz yaşındayken, en küçük kızı Fatma ise O otuzbeş yaşındayken, Rukyye ve Ummu Gulsum ise ikisi arasında doğmuşlardır. Yani ona göre bile en küçük kız olan Fatma, Hz. Aişe'den bir yaş büyüktür. Yaşça küçük olan bir hanımın, kendisinden üç-beş yaş büyük olan dört kızı nasıl bakacağı burada sorulabilir. Kaldı ki, o dönemde bu tür işleri gören cariye veya hizmetçiler vardı. Dolayısıyla merhumun bu mütalası çok zayıf kalmaktadır.

etmektedir.⁶¹ Mamafih Rasul-i Ekrem'in Hz. Sevde'yi daha evvel aldığı da farzetsek durum yine değişmez. Çünkü Hz. Sevde dul ve yaşlı, kıymıdyamayacak kadar iri yarı ve hizmete muhtac bir kadındı.⁶²

d. Hz. Aişe'nin (ilmî) iktidarı, bütün hadisçiler, tarihçiler ve siyerciler tarafından kabul ve teslim olunmaktadır. Hz. Aişe, Rasul-i Ekrem'le dokuz sene yaşadığına göre, onun bu ilmî iktidarı dokuz ile onsekiz arasında ihraz etmiş olduğunu kabule imkan var mıdır?

Hz. Aişe, Hz. Ebû Bekr, Hz. Osman devirlerinde, ashabın ileri gelenleri ve peygamberimize muasır büyük ilim adamları arasında fetva verecek, en büyük adamlar hakkında tenkidlerde bulunacak derecede ilmî iktidarı ve salahiyeti,⁶³ sabavet devrini teşkil eden bu dokuz sene içinde mi ihraz etmiştir? Bu itibarla Hz. Aişe'nin, Rasul-i Ekrem'e 18 yaşında vardığını ve O'nunla 27 yaşına kadar yaşadığını kabul etmek lazımdır. Hz. Aişe'nin, peygamberimizin hayatında ihraz ettiği kemal (olgunluk), sonra onun bilâhare gösterdiği ilmî liyakat ve iktidar, tarihi delillerin isbatı vechile onun Rasul-i Ekrem'e, yetmiş bir hanım olarak vardığını ve o zaman 18 yaşında olduğunu kabul etmeyi icab ettirmektedir.⁶⁴

e. Bunlara bir de Hz. Aişe'nin Rasul-i Ekrem'le evlenmesinden önce Cubeyr b. Mut'im'e nişanlı olduğunu, Mut'im'in Hz. Aişe'yi oğluna almakla ailesine müslümanlığı sokacağını düşünerek bu evlenmeyi feshettiğini; Hz. Ebû Bekr'in, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilanını müteakip İslamiyeti kabul ettiğine göre Hz. Aişe ile Mut'im'in oğlu arasındaki nişanlanmanın Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilanından önce olması icab ettiğini dikkate alırsak o zaman Hz. Aişe'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğinden sonra değil, önce doğduğuna dair ileri sürdüğümüz mütalaların bütünü kuvvet kazandığı görülür.⁶⁵ Hz. Ebû Bekr gibi bir zatın müslüman olduktan sonra kızını bir müşrik adama va'detmesini tasavvur etmek kabil değildir. Esasen Mut'im'in karısı⁶⁶ tarafından söylenen sözler de bunu isbat eder. Mut'im'in karısı, Ebû Bekr'in

⁶¹ Merhum Doğrul'un bu ifadesine de katılmak mümkün değildir. Zira Taberi, bu iki hanımdan hangisinin nikahının evvel olduğunun tartışıldığını belirttikten sonra "Hz. Peygamber'in hayatını yazan ilim ehli arasında, O'nun, Hz. Sevde ile, Hz. Aişe'den önce zifafa girdiği konusunda hilaf yoktur" der. Taberi, Tarih, III. 161; İbn Sa'd, Tabakât, VIII. 53-4.

⁶² Basit tasarruflarla, Doğrul Ömer Rıza, age, II. 149-150; III. 265.

⁶³ Bu hususta birçok misali görmek için bkz: Zerkeşi, Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler, çev. Bünyamin Erul, Kitabiyat, Ankara-2000.

⁶⁴ Aksine Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber ile birlikte yaşadığı (9-19) yaşları arasındaki öğrenme açısından en müsait çağlar olduğu itirazları için bkz: Azimli Mehmet, a.g.m., s. 33.

⁶⁵ Doğrul Ömer Rıza, age, age, II. 150; III. 266.

⁶⁶ Merhum Doğrul burada Mut'im yerine sehven "Cubeyr'in karısı" demiştir ki yanlıştır.

kızı evine girecek olursa, oğlunu atalarının yolundan çıkaracağını açıklamaktadır ki, bu sözler, nişanlanmanın henüz böyle bir ihtimali akla gelmediği, yani henüz müslümanlığın meydana çıkmadığı ve Hz. Ebû Bekr'in müslümanlığı kabul etmediği bir sırada vuku bulunduğunu gösterir. Hz. Ebû Bekr, kızını Mut'im'in oğluna vadettiği sırada müslüman olmuş olsa, Mut'im'in karısı, aynı itirazı o zaman ileri sürerdi. Bunu bilahare ileri sürmesi, Hz. Ebû Bekr'in daha sonra müslüman olduğunu, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin daha sonra başladığını gösterdikten başka, Hz. Aişe'nin de Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilanından evvel dünyaya geldiğini gösterir.⁶⁷

f. "Hz. Peygamber'in kızı Fatıma, O 35 yaşındayken ve Kabe'nin tamir edildiği sene dünyaya gelmişti ve Hz. Aişe'den beş yaş kadar büyüktü.⁶⁸ Şu halde Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'e ilk vahylerin geldiği yıl doğmuş olması, hicret esnasında yaklaşık 13, evlendiği tarihte ise 14-15 yaşında olması gerekir."⁶⁹

g. "İbn İshak, İslam'a girenlerin listesini verip açıklamalar yaparken Hz. Aişe'nin adını, Habeşistan'a hicretten önce müslüman olanlar arasında zikretmektedir. Hicret esnasında sekiz yaşında olan bir çocuk, Habeşistan'a hicret esnasında henüz doğmamıştır. İbn Hişam da aynı rivayeti aktarmıştır. Onlar, Hz. Aişe'yi ilk müslümanlar arasında sayarken onun bu sırada küçük yaşta olduğunu ifade için "küçük olduğu halde Aişe" veya "Aişe bint Ebî Bekr, o bu günlerde küçüktü" diye kaydederler.⁷⁰ Bu rivayet de Hz. Aişe'nin Medine'ye hicret yılında on yedi yaşında olduğunu desteklemektedir."⁷¹

İbn Hişam'ın naklettiğine göre, Hz. Ali ve Aişe, İslam'a ilk giren çocuklar arasındadırlar.⁷² Eğer gerçekten Hz. Aişe İslam'a giren ilk çocuklardan biri ise, bunun zorunlu olarak 610 yılındaki peygamberlik çağrısından sonra olması gerekir. Şimdi, eğer Aişe, bundan 4 yıl

sonrasına kadar doğmamışsa, biz rahatlıkla şunu farzedebiliriz: Hz. Aişe'nin kendi inancını kabul etmesi hakkında gerçekçi konuşacak olursak, o en azından dört yaşında olmalıdır. Bu durumda onun İslam'ı kabulü 618 yılında olmalıdır. Bu tarihte ise, onun hala İslam'ı ilk kabul eden çocuklar arasında sayılabilmesi hayli imkansız hale gelir. Çünkü o tarihe kadar diğer birçokları İslam'a girmiştir. Oysa eğer Aişe, İslam'a davetten dört yıl önce doğmuş ise, işte yukarıdaki ifade bu defa anlamlı olur.

Aslında Aişe'nin İslam'ı kabul eden 19. kişi olduğu iddia edilmiştir. 618 yılına kadar inanca sahip olmasının imkansızlığı gayet açıktır. Aynı şekilde şayet o 614 senesinde doğmuşsa da, bu durum fazlasıyla imkansız olmalıdır.⁷³

h. "İbn Cerîr et-Taberî'nin verdiği bilgilere göre Hz. Ebû Bekr İslam öncesi yaptığı iki evlilikten dört çocuğa sahip olmuştur. Abdullah ve Esmâ, Kuteyle bint Abduluzâ'dan; Abdurrahman ile Aişe ise Ummu Rûmân'dan doğmuştur. Bütün bu çocuklar İslam'ın zuhurundan önce (cahiliyye döneminde) doğmuşlardır."⁷⁴

İslam'ın zuhuru, 610 senesinde olduğuna göre, şayet Hz. Aişe bu tarihten önce doğmuşsa, hicret yılında en azından 12 yaşında olması, H. 2. yılda evlendiğinde ise en azından 14 yaşında olması gerekir.

Üstelik, Hz. Aişe'nin, İslam'ın zuhurundan hemen önce doğduğu da ifade edilmemiştir. Taberî, onun doğumundan bahsederken "cahiliyye günlerinde" şeklinde söz eder ki, bunun tam olarak cahiliyye döneminin sonu olduğu da iddia edilemez. Şu halde, şayet Hz. Aişe cahiliyye döneminin sonundan bir yıl önce doğmuş olsa, evlendiği tarihte pekala 15 yaşında olmalıdır.⁷⁵

1. "Hz. Ebu Bekr, Ummu Rûmân ile 28 yaşındayken evlendi. Öyleyse, onların çocukları olan Abdurrahman ile Aişe'nin evliliğin ilk 4-5. yıllarında doğduklarını farzederek (onun doğum kontrolü yapmadığını ve çocuklarını kendisinin emzirdiğini varsayarak), pekala bu, Aişe'nin doğduğunda Ebu Bekr'in 32-33 yaşlarında olduğu anlamına gelebilir. Hz. Peygamber'in, Ebu Bekr'den iki yaş daha büyük olduğu bilindiğine göre, o sırada o 34-35 yaşlarında olmalıdır.

Şimdi biz, peygamberliğin ona kırk yaşında verildiğini bildiğimize göre, bir kez daha Hz. Aişe'nin pey-

⁶⁷ Doğrul Ömer Rıza, age, III. 266-7. Bu iddialara, Mekke'de müslümanlarla müşrikler arasında kız alış-verişinin önceleri serbest olduğu, ancak bunun ilk önce müşrikler tarafından abluka ile, Kur'an tarafından ise Medine'de inen 2. Bakara 211. ayetle yasaklandığı, burada geçen söz kesmenin, ülkemizdeki "beşik kertmesi" benzeri bir uygulama olduğu şeklinde verilen cevaplar için bkz: Azimli Mehmet, a.g.m, s. 33-4.

⁶⁸ Bkz: İbn Sa'd, Tabakat, VIII. 26; İbn Hacer, İsâbe, IV. 377. İbn Hacer aynı yerde, onun Hz. Peygamber 41 yaşındayken veya bi'setten bir sene veya daha fazla bir zaman önce doğduğunu da nakletmektedir. Ancak onun H. 11. yılında 29 yaşında vefat ettiği şeklindeki bilgi, onun bisetten beş yıl önce doğduğuna dair rivayetleri teyit etmektedir. Bkz: İbn Sa'd, Tabakat, VIII. 28.

⁶⁹ Mumtaz Moin, Ümm al Mu'minin Aishah Sıddıqah, s. 8.

⁷⁰ Bkz: İbn Hişam, Sire, I. 254. "Ve hiye yevmeizin sağıra."

⁷¹ Savaş, Rıza, agm, s. 141.

⁷² Bkz: İbn Hişam, Sire, I. 245, 254. O, Hz. Ali'nin, insanlardan Rasûlullah'a ilk inanan ilk erkek olduğunu ve o gün on yaşında olduğunu belirtir.

⁷³ R. W. Maqsood, age, s. 13.

⁷⁴ Taberî, Tarih, III. 426.

⁷⁵ R. W. Maqsood, age, s. 12.

gamberlikten 5-6 yıl önce, yani 605 yılında doğmuş olması, evlendiğinde de 9 yaşında değil, 19 yaşında olması gerektiği sonucuna varırız.⁷⁶

i. Ayrıca, "Aksini ifade eden bir delil olmadığına göre, o dönemin şartları içinde düşünüldüğü zaman, bu iki ana-baba bir kardeş arasında, bir-iki yaş farkı vardır denebilir. Yani Abdurrahman b. Ebî Bekr'in, Hz. Aişe'den bir-iki yaş daha büyük olduğu söylenebilir. Bedir Savaşı'na müşrik saflarda katılan Abdurrahman'ı yaklaşık olarak yirmi yaşlarında kabul eder ve Aişe'yi de Hicret esnasında sekiz yaşında düşünürsek, arada oniki yaş fark olacağını görürüz. Hicret esnasında Hz. Aişe'yi onyediyedi yaşında kabul edersek, Abdurrahman'la aralarında bir-iki yaş fark olur. Bizce makul olan da budur."⁷⁷

j. "Diğer bir husus da, Havle bint Hakîm'in Hz. Peygamber'e, dullardan Sevde bint Zem'a, bakirelerden ise Aişe ile evlenmesini önerdiği zaman, ne Hz. Peygamber, ne Hz. Ebu Bekr ve ne de bu teklifi getiren Havle, onun yaşının küçüklüğü meselesini gündeme getirmişlerdir. Eğer Hz. Aişe sadece altı yaşında olsaydı, Hz. Ebu Bekr hiç olmazsa aralarında bir karşılaştırma yapmak suretiyle de olsa buna bir itiraz yöneltebilirdi. Oysa onun dile getirdiği tek itiraz, kendisinin Peygamber ile kardeşlik ilişkisi içerisinde olduğu hususudur. Zira o, onun kız yeğeni olarak kabul ettiği Aişe'nin Hz. Peygamber ile evlenemeyeceğini düşünmüştü. Cevaben Hz. Peygamber ise, Hz. Ebu Bekr'e kendilerinin din kardeşi olduklarını, bunun da evlenmelerine asla engel olmadığı şeklinde bir mesaj göndererek meseleyi açıklığa kavuşturmuştu.

Aslında onların evlenmelerinin önündeki çok daha ciddi engel, Hz. Aişe'nin uzun bir süredir İslam'a girmemiş genç bir adam olan Cubeyr b. Mut'im b. Adiyy ile -her iki tarafça kabul edilmiş- bir nişan (veya söz kesilmiş) olması idi. Cubeyr'in ailesi oğullarının Aişe ile evlenmesi halinde İslam'ı kabul edebileceğinden endişe ettiler. Ve onlar bu nişanın sona ermesinden ve Aişe'nin Hz. Peygamber ile evlenmesinden dolayı mutlu idiler.

Bundan dolayı, Havle'nin Hz. Peygamber'e, yaşı küçük bir kız ile, İslam öncesi dönemde Cubeyr ile nişanlanmış olmasına rağmen Aişe ile evlenmesini tavsiye etmiş olabileceği, geçiştirilebilecek bir mesele değildir.

Herşeye rağmen, Cubeyr ile nişanın bozulmasının gerekçesinin Hz. Aişe'nin müslüman olması olarak zik-

redilmesi açıkça gösteriyor ki, bu önceki nişan kesinlikle, İslamın zuhurundan sonra yer almamıştır.

Şu halde eğer Hz. Aişe Cubeyr ile İslam'ın zuhurundan önce nişanlanmış ise, o, İslam'ın zuhurundan dört yıl sonra doğmuş olamaz ve 619 yılında Hz. Peygamber ile nişanlandığı zaman onun altı yaşından daha fazla bir yaşta olması gerekir.⁷⁸

k. 622 yılında hicret gerçekleştiği zaman Hz. Aişe, Hz. Peygamber ile birlikte hicret etmemiş, aksine başını üvey kardeşi Abdullah ve Talha b. Ubeydullah'ın çektiği ve annesi Ummu Rûman ve kızkardeşi Esmâ'nın da içinde bulunduğu bir grup ile birlikte gitmişti. Hz. Aişe Medine'ye vardığında ailesi ile birlikte kalmaktaydı. Daha sonra Mescid inşa edildi ve etrafına Hz. Peygamber'in ailesi için özel küçün daireler (odalar) yapılmıştı. Sevde onlardan birisine yerleştirilmişti ama Hz. Peygamber Hz. Aişe'yi onlardan birine yerleştirme konusunda birşey söylemiyordu. Bu durum Hz. Ebu Bekr'i endişelendirmeye başladı ve bu gecikmenin sebebini soruşturdu. Hz. Peygamber, bunun sebebini Hz. Aişe'ye verecek çeyiz bulamayışı olduğu şeklinde cevap verdi. Hz. Ebu Bekr, kızını evli olarak görmeyi çok istiyordu ve bu meblağı Hz. Peygamber'e kendisi verdi.⁷⁹

Bazı rivayetlere göre bu evlilik, H. 1. yılı Şevval ayında, diğer rivayetlere göre de, Medine'ye varışlarından 7-8 ay sonra, veya H. 2. yılın Şevval ayında, veya Bedr Savaşı'ndan sonra gerçekleşmişti.

Şayet Hz. Aişe henüz küçük bir çocuk idiyse, Hz. Ebu Bekr, kızını Hz. Peygamber'in eş olarak ailesine katmada yavaş davranması konusunda niçin bu kadar endişelenmiş olmalı? Eğer o dokuz değil de daha yaşlı idiyse, arkadaşının bu nazik sorgusu çok daha anlamlı olabilir.⁸⁰

l. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Aişe dışarıdan alınıp, artık evlendiği haber verildiğinde arkadaşlarıyla birlikte salıncakta sallanmaktaydı. "Salıncakta oyun oynaması" ifadesi onun küçük bir çocuk olduğunu gösteren bir işaret olarak alınmaktadır. Oysa bu, sadece bir iddia olmaktan öte geçmez. Bahçesinde, avlusunda güzel bir salıncığı olan her aile bilir ki, gençler orada sık sık toplanır ve orada konuşurlarken salıncakla oynayarak hoşça vakit geçirirler. Dolayısıyla Hz. Aişe de, genç kız arkadaşlarıyla bahçede dinlenmekteydi denilebilir.⁸¹

⁷⁶ R. W. Maqsood, age, s. 14.

⁷⁷ Bkz: İbn Sa'd, VIII. 62-3.

⁸⁰ R. W. Maqsood, age, s. 14-5.

⁸¹ Age., s. 15.

⁷⁶ Age, a.y.

⁷⁷ Savaş, Rıza, agm, s. 143.

m. Hepsini değilse de birçok tarihçi, Hz. Aişe'nin 67 yaşında vefat ettiği hususunda hemfikirdir. Üstelik Hz. Aişe'nin kızkardeşi Esmâ'nın torunu Hişam b. Urve (ö. 763), onun vefat tarihini H. 50/M. 672 olarak vermektedir.

Yine bir nesep ve biyografi otoritesi olan Halife İbn-ü'l-Hayyât el-Ufûrî (ö. 854) ve Ahmed b. Hanbel de bize Hz. Aişe'nin H. 50/M. 672'de son nefesini verdiğini söylemektedirler.⁸²

Bu tarihin ne denli önemli olduğu tahmin edilemez. Eğer Hz. Aişe H. 50/M. 672'de 67 yaşında idiyse, 622'deki hicret esnasında 17 yaşında (ve 605'de doğmuş) olmalıdır. Bu da tekrar bizi, onun evlendiği zaman 9 yaşında değil, 19 yaşında olduğu sonucuna götürür.⁸³

n. Şu halde, nasıl oluyor da, Buhari, Muslim, Ebu Davud, Nesâî, ve İbn Mâce gibi hadis koleksiyonlarının hepsi, Hz. Aişe'nin nişanlandığında 6 yaşında, kocasının evinde yaşamaya başladığında ise 9 yaşında olduğunu rivayet ediyorlar?

Onların bunu ifade etmede Hişam'ın rivayetini kullandıkları gözüküyor. Oysa, Hişam bu bilgiyi Esmâ'nın oğlu olan, babası Urve'den almış olsa da, bu rivayet tamamen kabul edilemez. Accûrî, Ukaylî, Ebu'l-Esved ve Mâlik gibi birçok alimler işaret etmişlerdir ki, Hişam'ın Hz. Aişe ile ilgili olarak babasından rivayet ettiği hiçbir rivayete Irak orijinli olduğu gerekçesiyle güvenilemez. Güvenilir hadis kitapları olan Sahih'lerdeki Aişe'nin nikahı hakkında kaynağı bizzat kendisi olan rivayetler bile isnadlarındaki ravilerin tamamen Basra'lı ve Kufe'li unsurlardan oluştuğu için şüphelidir.

Yakub b. Ebî Şeybe, İbn Hirâş ve Mâlik, aynı şekilde Accûrî, Ukaylî, Ebu'l-Esved gibi alimlerin hepsi Hişam'ın Irak kaynaklı rivayetlerinin geçersiz ve güve-

nilmez olduğunu zikrederler.⁸⁴ Gerekçesi ise, bu rivayetlerin Medineliler tarafından hiç bilinmiyor olması şeklindeki çok ciddi itirazdır.

Hem İmarn Mâlik, hem de İmam Şâfiî, "Aslı Hicaz'da olmayan hiçbir hadisin cevheri, yani güvenilirliği yoktur" diye ilan etmişlerdir.⁸⁵

H. Aişe'nin nikahı ve evliliği ile ilgili bütün rivayetler ve referanslar, bizzat Hz. Aişe rivayetiyle de gelse, Irak orijinli olup ve Medine'de bilinmediği için, 6 güvenilir kitabın derleyicilerinden bazılarının ileri sürdüğü şartları tamamlasalar bile, bu rivayetlere güvenilemez.⁸⁶

Irak rivayetlerini destekleyen ve Irak'lı olmayan tek delil ise, Muhammed b. Şihâb (Zuhrî)'nin yine Hişam'ın babası Urve'den rivayet ettiği benzer bir ifadedir. Bununla birlikte, Zuhrî'nin de direkt olarak Urve'den hadis işitip işitmediği de tesbit edilememiştir. Nitekim Buhari'nin büyük şarihî İbn Hacer şöyle der:

"Her ne kadar Muhammed b. Şihâb'ın, Urve'den daha büyük otoritelerden hadis topladığı tesbit edilmişse de, Urve ile doğrudan görüşüklerine dair bir delil yoktur."⁸⁷

⁸² R. W. Maqsood, age, s. 16'da yazar Hişam'ın verdiği bilgi için kaynak olarak sadece Zehebi'nin Nubela'sını göstermektedir. Ancak elimizdeki Nubela, II. 192'de Zehebi, Hişam b. Urve, Ahmed b. Hanbel ve başkalarının Hz. Aişe'nin 57 yılında, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musenna ve Vâkidi'nin ise 58 yılında vefat ettiğini söylediklerini nakletmektedir. Dolayısıyla burada ya nüsha farkından kaynaklanan bir hata, yahut da matbaa hatası söz konusudur. Kaynaklarda Hz. Aişe'nin vefat tarihi olarak sadece H. 56, 57, 58 ve 59 seneleri verilmiştir. Bkz: Fayda Mustafa, DİA, Aişe maddesi, II. 202.

⁸³ R. W. Maqsood, age, s. 16.

⁸⁴ R. W. Maqsood, age, s. 16-17'de verdiği bu bilgilerin kaynağını vermemektedir. Biz, Hişam b. Urve'nin biyografisini veren bazı eserlere başvurduğumuzda, rical alimlerinden İbn Sa'd, İclî, Ebû Hâtim, İbn Hibbân'ın onu sika gördüklerini bulmaktayız. Yazarn isimlerini zikrettiği alimlerin Hişam hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

Yakub b. Şeybe şöyle der: "Sikadır, sebettir. Irak'a varncaya kadar ona (rivayetlerine) hiçbir şekilde karşı konulmamıştır. Zira o, babasından naklettiği rivayetlerde (fazla) yayılmış, bölge halkı da buna karşı çıkmıştır. Gördüğümüz o ki, Hişam Iraklılara karşı gevşeklik göstermiştir. Çünkü o, babasından sadece işittiklerini rivayet ederdi. Onun gevşekliği ise, başkasının babasından işittiği hadisleri de, babasından mursal olarak rivayet etmesidir."

İbn Hirâş der ki: "Hişam, haberleri Sahih'lere giren, sadük biri olmasına rağmen, Mâlik, ondan hoşnud değildi. Bana ulaştığına göre Mâlik, onun Iraklılara naklettiği hadisleri ayıplamıştır. Zira o Kufe'ye üç defa gitmiştir. İlk gidişinde o "Bana babam rivayet etti, dedi ki: Aişe'den işittim..." derken, ikinci gidişinde "Babam Aişe'den bana şöyle haber verdi..." demiş, üçüncü gidişinde ise "Babam Aişe'den..." diyerek mursal nakledebilmiştir." Bkz: Mizî, Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl, XXX. 238-9, Muessesetu'r-Risale, Beyrut-1992; İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib; XI. 50; İbn Hibbân, Kitabu's-Sikât, V. 502, Haydarâbâd-1979; Râzi, el-Cerh ve't-Ta'dil, IX. 63-4. Yukarıdaki görüşleri nakleden Zehebi de Iraklıların Hişam'dan naklettikleri hadislerde hataların muhtemel olduğunu, ancak bunların fazla olmadığını hatırlatmaktadır. Bkz: Nubela, VI. 46; Mizânu'l-İtidâl, V. 426-7, no: 9233. Yazar, muhtemelen bu eserlerden yararlandığı halde, yukarıdaki tenkidlerden hareketle, Hişam'ın rivayetleri konusunda olumsuz bir genellemeye gitmiş, onu sika görenlerden hiç söz etmemiş, adeta bütün hadisçilerin, onun bütün hadislerine karşıymış gibi bir değerlendirmede bulunmuştur.

⁸⁵ Suyûtî, Tedribu'r-Râvî, I. 85. "İzâ lem yüced il'l-Hadîsi mine'l-Hicâzi as-lun zehebe nuhâuhû."

⁸⁶ Sırf Irak menşeli olduğu ve Medine'de bilinmediği gibi bir gerekçeyle, başta Buhari ve Muslim olmak üzere Kütüb-i Sitte'nin naklettiği rivayetleri bir kalemde 'güvenilemez' görmek, bilimsel bir tavır olmayıp, ancak keyfîlik ile izah edilebilir.

⁸⁷ İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, IX. 450, Beyrut.

Şu halde, eğer, bütün referanslar, Hişam'a dayanıyorsa, buradan ne gibi bir sonuç çıkarılabilir?⁸⁸

Maalesef bu rivayetlerin gerçekte olmadıklarını, biz kolayca şu şekilde ispat edebiliriz. Bütün hadis alimleri belli bir ravinin, kendi rivayetine aykırı davranması halinde, o rivayetin güvenilir olamayacağına hem-fikirdir.⁸⁹

Hişam'ın (diğer kaynaklar ve alimler tarafından tercih edilmiş bir husus olmamakla birlikte) kesin olan kişisel görüşüne göre Hz. Aişe H. 50/M. 672 yılında dünyadan göçmüştür. Yine aynı şekilde o ninesi Esmâ'nın Hz. Aişe'den on yaş daha büyük olduğunu da ifade etmiştir. Bizim görebildiğimiz kadıyla, eğer Hz. Aişe 67 yaşında iken H. 50'de vefat etmişse, bu durumda o, 605 yılında hicretten 17 sene evvel doğmuş olmalıdır. Bu ise, onun verdiği tarihleri basitçe toplamamız halinde Hz. Aişe'nin evlilik yaşının 9 değil, tekrar 19 olduğu ortaya çıkar.⁹⁰

Merhum Ö. Rıza Doğrul, yukarıda kısmen özetlediğimiz bu konudaki mütalaalarını şu satırlarla tamamlamaktadır:

"Bütün bu tarihi ve akli deliller, bizi Hz. Aişe'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce doğduğunu kabule sevk etmektedir. Bu itibarla Hz. Aişe, peygamberimizle evlendiği zaman dokuz yaşında değil, 15, 16, 17, hatta 18 yaşında idi."⁹¹

"Bizi Hz. Aişe'nin yaşı ile bu kadar tafsilatlı bir surette meşgul olmağa sevkeden sebep, İslam düşmanlarının Hz. Muhammed ile Hz. Aişe arasında vuku bulan evlenmeyi uzun uzadıya dedikoduya ve birtakım taarruzlara esas ittihaz etmeleri, bütün taarruzları Hz. Aişe'nin evlendiği yaşına dayandırmalarıdır. Bunların iddiasına göre Hz. Muhammed dokuz yaşında bir kızı almakla doğru hareket etmemiş imiş! Halbuki yukarıda gösterdiğimiz vechile bu yaş meselesi biraz tahkik ve tedkik olunduğu takdirde derhal sarsılmakta ve Hz. Aişe'nin herhalde evlendiği zaman daha yaşlı olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız cumhur bu yaş meselesinin bin üçyüz şu kadar sene sonra bir dedikodu vesilesi teşkil edeceğini hiçbir vechile tahmin edemediğinden bu

meseleyi tahkike lüzum görmemiştir. Kaldı ki, Arabistan muhitinde dokuz yaşındaki bir kızın evlenmesi, daima mutad olan bir hadisedir. Dokuz yaşındaki bir kızın evlenmesinde hiçbir mahzur, hiçbir mani yoktur..."⁹²

SONUÇ:

Hz. Aişe'nin evlilik yaşı ile ilgili iki görüşün de ileri sürdüğü rivayetler, âhâd haber nev'indedir, yani, hiçbirisi mütevatir derecesinde değildir. Dolayısıyla bu tür haberler, kesin bilgi değil, zanni bilgi ifade ederler. Bu sebeple eldeki mevcut rivayetlerden hareketle, kesin bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Ancak, iki tarafın ileri sürdüğü rivayetler, elbette çeşitli açılardan kendi aralarında değerlendirmeye tabi tutulabilir. Şöyle ki:

1. Hz. Aişe'nin küçük yaşta evlendiğini beyan eden rivayetler hem sayıca fazladır, hem de kaynakları itibarıyla daha muteber eserlerde yer almaktadırlar.

2. Bu rivayetlerin çoğunda, evlilik yaşını söyleyen, bizzat Hz. Aişe'dir. Elbette bir kişi kendi yaşını, evlilik tarihini başkalarından daha iyi bilir. Kişinin kendi rivayetleri, başkalarının rivayetlerine tercih edilir.

3. Bu rivayetlerde Hz. Aişe'nin 6 yaşında nişanlandığı, 9 yaşında ise evlendiği belirtilmektedir. Bazı rivayetlerde 6-7 ve 9-10 şeklinde basit tereddütler görülmekte ise de, henüz takvimin olmadığı bir dönem ve toplumda bu tür tereddütler normal karşılanmalıdır. Hatta Hz. Peygamber'in doğumu, kaç yaşında ve hangi yıl vefat ettiği vb. hususlarda dahi benzer ihtilaflar görülmektedir.

4. Verilen bu rakamları, Hz. Aişe'nin küçük yaşta evlendiğini açıkça beyan eden birçok rivayet desteklemektedir.

5. Hz. Aişe'nin küçük yaşta yaptığı bu evlilik, ne münafıklar tarafından, ne de Şia tarafından asla tenkid konusu yapılmamıştır. Çünkü o dönemde bu yaşta yapılan evlilikler yaygındır ve gayet tabii karşılanmaktadır. Problem, oryantalizm ve modern çalışmaların bize bir armağanıdır.

6. Gerek geçmişte, gerekse günümüzde az da olsa Doğu toplumlarında halen görülen küçük yaşta evlilikler olsun, gerekse modern Batı toplumlarında gayr-i meşru cinsel deneyimin 7-8 yaşa kadar inmesi olsun, konunun 'imkansız' olmadığını göstermektedir. Kaldı ki, Hz. Peygamber ile Hz. Aişe'nin yaptığı böylesi müstesna bir evliliğin İslam adına faydaları unutulmamalıdır.

⁸⁸ Aslında Hz. Aişe'nin dokuz yaşında evlendiğine dair rivayetler burada iddia edildiği gibi, yalnızca Hişam'a dayanmamaktadır. Aksine Hişam rivayetlerinden sonra İmam Muslim bu hususu iki farklı isnadla da nakletmektedir: a. Abd b. Humeyd-Abdurrazzak-Ma'mer-Zuhri-Urve-Aişe (Abdurrazzak, el-Musannef, VI. 162, no: 10349, 10350; Muslim 16. Nikah 71, II. 1039); b. Ebu Muaviye-A'meş-İbrahim-Esved-Aişe (Muslim 16. Nikah 72, II. 1039)

⁸⁹ Şevkani'nin İrşadu'l-Fuhûl adlı eserinden naklen, R. W. Maqsood, age, s. 17.

⁹⁰ Age. a.y. Bkz: yukarıda 80. dipnot.

⁹¹ Doğrul Ömer Rıza, age, III. 267.

⁹² Age, II. 150-151.

İkinci görüşün delillerine gelince, bu hususta şunları söyleyebiliriz:

1. Hz. Aişe'nin daha geç yaşlarda evlendiğini açıkça ifade eden herhangi sarih ve sahih bir rivayet yoktur.⁹³

2. Bu hususta ileri sürülen delillerin bir kısmı, daha çok Hz. Aişe ve başkalarının doğum ve vefat tarihlerinden hareketle yapılan hesaplamalara dayanmaktadır. Diğer bir kısmı ise, çeşitli faraziyelere, ihtimallere ve tahminlere dayanmaktadır. Dolayısıyla yapılan hesaplamalar ve varsayımlar sonucu belli bir yaş üzerinde ittifak sağlanabilmiş değildir. Ortaya çıkan rakamlar 14, 15, 16, 17, 18 ve 19 gibi farklı rakamlardır.

3. Yukarıda görüldüğü gibi, bazı alıntılarda maddi hatalar bulunmaktadır. Bazı modern çalışmalarda sırf bu konuyu kurtarabilmek adına, Hişam'ın rivayetlerini, Kütüb-i Sitte'de olsa bile Irak menşe'li tüm rivayetleri 'güvenilmez' şeklinde değerlendirme gibi olumsuz bir genelleme sözkonusudur.⁹⁴

4. Rakamlar ihtilafı olmakla birlikte, yapılan hesaplamalar da yabana atılır cinsten değildir. En azından sözkonusu evliliğin, rivayetlerde belirtilenden daha geç gerçekleştiği ihtimalini ortaya koymaktadır. 14-19 arası rakamların kabulü halinde, son yıllarda sırf bu konu etrafında yapılan polemiklerin önü kısmen alınabilecektir.

5. Elbette ikinci görüş, çağımız insanı için daha makul ve gerçekçi gözükmektedir. Ancak bu görüşün,

daha tutarlı delillerle desteklenmesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, Hadis kaynaklarındaki konu ile ilgili rivayetler, Hz. Aişe'nin dokuz yaşında iken evlendiğini ortaya koyarken, bazı çağdaş yazarlar, yukarıda zikredilen gerekçelerle onun daha sonra, yani 14-19 yaşlar arasındayken evlendiğini ileri sürmektedirler. Her iki görüşün dayandığı deliller burada serdedilmiştir. Oldukça hassas olan bu konuda ileri sürülen iki görüş arasında tercih ve kararı okuyucunun kendi kanaatine bırakmanın daha uygun olacağını düşünüyorum.

Şayet kaynaklarda nakledilen rivayetler bu hususta yeterli görülüyorsa, tamamen Arap örfüne bağlı olan bu erken evlilik ondört asır sonraki insanlar tarafından yadırganmamalıdır. Kaldı ki, günümüzde bile benzer evlilikler görülebilmektedir. Nitekim Medine'de iken 11 yaşında bir kızla evlendirildiğini farkedene Muhammed Esed buna itiraz edince Araplar "Kız, kocasının evinde büyür!" cevabını vermişlerdir.⁹⁵

Eğer, ikinci görüşteki deliller daha makul ve ikna edici ise, zaten günümüz insanı için genç yaştaki bir evlilik, herhangi bir problem teşkil etmemektedir. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki, aradan on dört asır geçmesine rağmen, konu, hala gündemden düşmemektedir. Ne tamamen savunmacı bir mantık, ne de tepkisel bir tavır içinde olmaksızın, bu konunun, kendi tarihi ve sosyal bağlamı içerisinde değerlendirilmesinin en tutarlı yol olduğu kanaatindeyiz.

⁹³ Hz. Aişe'nin daha önce doğduğunu ve dolayısıyla Hz. Peygamber ile evlendiğinde on dört ile on sekiz yaşlarında olduğunu ileri süren bazı çağdaş araştırmacıların dayandıkları rivayetler sağlam değildir. Bkz: Fayda Mustafa, DİA, Aişe maddesi, II. 201.

⁹⁴ Rivayetlerin aksine getirilen deliller, bilimsel olmaktan ziyade tepkiseldir. Herhangi bir tarihi olayı değerlendirirken onu kendi tarihselliği ve kültürel çerçevesi içinde değerlendirmek gerekir. Bkz: Azimli Mehmet, a.g.m, s. 36.

⁹⁵ Bkz: M. Esed, Mekke'ye Giden Yol, çev. Cahit Koytak, İstanbul-1998, s. 177.